

Franckesche Stiftungen zu Halle

**Ivsti Henningii Boehmeri, Icti, Potent. Regi Borvss. A Consil.
Int. Regim. Dvcat. Magdeb. Cancell. Director. Reg. Frideric.
Eivsdemqve Prof. Ivrr. ...**

Böhmer, Justus Henning

Halae Magdebvrgicae, MDCCLXXIII.

VD18 12136018

Cap. II. De Iuribus Tranquillitatem Internam Reipublicae Respicientibus.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-202771

CAP. II.

DE IVRIBVS TRANQVILLITATEM INTERNAM REIPVBLICAE RESPICIENTIBVS.

§. I.

Si imperans rempublicam a vi externa defendere debet, multo magis eidem incumbit, eandem præstare securam & incolumem a vi interna, *b)* statui ciuili admodum inimica, & quæ

- b)* Supra dictum est, statum reipublicæ in *unione* subditorum *arctissima* fundari. Quando hæc patitur, vel plane dissoluitur, corpus ciuile ruinam minatur, cum per vim internam consumatur, & præterea a vi externa salua & incolumis præstari non possit. Quoties enim ciuitas, vt philosophatur C. Claudius apud DION. HALICARN. lib. XI, concors bellum suscipit, & idem omnibus, tam illis, qui imperant, quam illis, qui parent, vtile videtur, omnes alacriter mala subeunt, nec vllum laborem aut periculum refugiunt. Quotiens vero intestino malo laborans, priusquam res domesticas componat, bella externa suscipit, & multitudini in mentem venit, se non pro suis bonis mala passuram, sed vt aliorum imperium in se magis confirmet: ipsi vero duces cogitant, suas copias non minus quam hostiles sibi inimicas fore, cetera quoque laborant, & quæuis manus istiusmodi exercitus facile debellare & delere potest. Vt plurimum hostes inde ansam arripiunt, inuadendi rempublicam, si animaduertunt, illam internis conflictari malis. Cum ob tyrannidem Decemuirorum & imprimis Appii Claudii maior pars reipublicæ ægra esset, Sabini & Aequii bellum intulerunt Romanis. Illi enim, ait C. Claudius apud DION. HALICARN.

quæ rempublicam longe acerbius quam externa affligere solet. c)

§. II. Obligatio hæc imperanti suggerit media ad finem facientia, quibus vel præcauet, ne

CARN. cit. l. cum audierint, iam pridem nostram rempublicam fluctibus & tempestatibus agitari & laborare, & plebem patricosque a reipublicæ præsidibus animo alieno esse, existimarunt, si quod externum bellum præter mala intestina inferretur, & magistratus vellent copias educere ad agri propugnationem, eos neque habituros omnes ciues ad militare sacramentum promissos, ut antea, quod magistratus odio prosequantur, nec duces pacis lege statutis in contumaces vsuros, veritos, ne quod gravior malum faciant. Eos vero, qui obtemperarint, & arma ceperint, aut signa deserturos, aut si permearant, rem in præliis ignauiter dedita opera gesturos, quorum nihil sperarunt, quod non sit verisimile. Quæ cum ita sint, ratio dicat, firmandam esse rempublicam, non armis modo, neque aduersus hostem, sed quod multo maius, multoque asperius, bonis pacis artibus, quibus vnio illa interna conseruatur & fuleitur. SALLVSTIVS Orat. I. de republ. ord. c. I. n. 7.

- c) Oritur illa calamitas publica a vi interna, seu ipsis subditis, Reipublicæ incolumitati insidiantibus, quales morbi interni eo magis metuendi sunt, quoniam constat, homines ad turbas mouendas esse pronos & procliuēs, ad parendum vero & statum ciuilem satis inceptos, vii supra Lib. I. cap. I. p. 131. demonstratum. De Hispanis IUSTINVS lib. XLIV. c. 2: Hispani bellum quam otium malunt; si extraneus deest, domi hostem querunt. Imo hoc vitium magnarum ciuitatum esse DIVIVS Lib. XXX. c. 44. hisce verbis prodit: Nulla magna ciuitas diu quiescere potest, si foris hostem non habet, domi inuenit, ut præualida corpora ab externis causis rata videntur, sed suis ipsa viribus onerantur.

Ipsam

ne talia mala erumpant, vel si iam eruperint, vt mature extinguantur, & ciuitas ad pacem reducatur. d)

§. III. Quoad prius membrum ius competit

Ipsū vastissimū corpus imperii Romani magis sub hoste interno quam externo cecidit. Et ad occasum ab ortu solis omnia domita armis parebant, fuisse tamen ciues, qui se remque publicam obstinatis animis perditum irent, vt ait SALLVST. de bell. Catil. cap. 36. Comparant alias eruditi rempublicam cum corpore humano, vt HOBBSIVS facit, quod pati potest a vi externa, & internis nonnunquam, imo vt plurimum, affligitur malis, quæ eo grauiora sunt, quo magis destructionem corporis secum trahere possunt. Ad hæc mala auerenda regulæ tum prudentiæ politicæ, in Politicis tractandæ, tum iuris publici vniuersalis, hic executiendæ, faciunt.

- d) In corpore humano conseruando in idem hæc duo attenduntur, & sic quoque in corpore ciuili. Sicuti in pace de bello cogitandum, & ad futura pericula quis semper instructus esse debet, ita ad præcauendas omnes turbas talis ordo in republica seruandus, quo turbatoribus omnes viæ præcludantur, aliquid moliendi contra rempublicam. Nouit homo, corpus, quod sustinet, esse languidum, morbis obnoxium: nouit etiam imperans, corpus ciuile, quod sustinet suo imperio, esse corruptum; hinc quæ contra mala metuenda adhiberi debeant remedia, sollicitè indagare debet. Cum vero interna reipublicæ quies in concordia subditorum consistat; hæc vero per culturam iustitiæ obtineatur: studium eius ante omnia excolendum est imperanti, quippe quæ ciuium concordiam alit & conseruat, vt ait PLIN. HALLICARNASS. lib. II. in f.

e) Fru-

tit imperanti, mediis sanæ rationi conuenientibus subditos constringendi, & potentiam eorum minuendi, d) ne quid audere possint con-

d) Frustra de remediis contra morbos quæstio instituitur, nisi fontes morborum fuerunt detecti. *Causæ morborum ciuiliū sunt infinitæ, quas indagare debebant hi, qui prudentiam ciuilem tractant. Sed plerique hanc doctrinam vel plane omiserunt, vel satis frigide tractarunt, quia materiis plane alienis tractatus suos impleuerunt, proprias neglexerunt, in quo tamen HERTIVS ceteris omnibus exemplo contrario præiuit, ostendens in elem. prud. ciuil., potissimam partem huius doctrinæ consistere in eruendis morborum ciuiliū causis, & suggerendis remediis sufficientibus.* Ut rem in compendio complectar, malum internum statui publico imminet vel a nimia paucorum autoritate & potentia, vel a nimia plebis libertate. Priori casu, si præsertim sub se militem habent, nihil non tentare possunt contra statum publicum, præsertim cum potentia vel autoritas in occulto lateat, & sub specie pietatis vel virtutis sese publico commendare possit, (quod optime illustrat FÖRSTNER. ad Tacit. P. i. p. 148. seqq.) postea tamen erumpit in flammam, toti reipublicæ ruinam minantem. Deplorant adhuc plurima regna imprudentiam maiorum, qua clero tantam vbiuis autoritatem & potentiam indulserunt, quam supprimendi ius fasque fuisset. Quantæ strages, quantæ turbæ in rebuspublicis inde ortæ! Est quippe plebs ita comparata ex iudicio CYRTII, ut, ubi semel superstitione capta est, plus pareat vatibus quam ducibus. Atque ex hisce malis metuendis plura iura imperanti adscribenda, præsertim quoad sacra, quæ alias eidem tribuenda non erant, vti suo loco videbimus. Posteriori casu, ubi nimia populi libertas adest, multum patitur respublica a Bæbmeri I. P. eniu.

Z

factio.

contra *statum publicum*, vel alio modo rempublicam reformandi. e)

§. IV. *Ius reformandi rempublicam* vtut imperanti proprium sit, tamen pro statu diuerso reipublicæ illis quoque committi solet & potest,

factionibus, quibus ordinarie populares respublicæ sunt obnoxia, maxime si *licentia concionum publicarum* accedit, quæ imprudentem plebem ad quæuis facinora sollicitant. Non inepte reipublicæ R. iacturam CICERO Orat. pro L. Flacco p. m. 500. inde deducit, aienst illa vetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria floruit, hoc vno modo concidit, libertate immoderata ac *licentia concionum*. Restrungenda ergo est nimia subditorum auctoritas & libertas, sed legitimis modis & mediis.

e) *Modum reformandi ciuitatem* regulæ politicæ suggerunt: *ius ipsum* ex hac doctrina petendum. Cui enim totius reipublicæ salus commissa est, circa reformationem quoque sollicitus esse debet, siue per se, siue per alios illam expediat, exemplo reipublicæ Atheniensis, quæ Solonem constituit reipublicæ reformatorem, quæ periculissime laborabat. Idem ius affectabat Lycurgus, sed magis vi, quam iure moribus corruptam Spartam reformauit, cum ius reformandi ipsi haud demandatum fuerit. Plenius de vtroque exemplo agit HVBERTVS de iur. ciuit. lib. 3. §. 3. c. 4. Impudentius autem & maiori cum specie iuris nemo hætenus ius reformandi respublicas affectauit, quam præsul Romanus, ex vniuersali cura circa ecclesias, & cum respublicas quoque ad ecclesias traxerit, has quoque pedo suo subesse iudicauit. Verum res inuertenda est. Sunt ecclesiæ in republica, non contra. Clericorum est, principem admonere de reformatione instituenda, non ius reformandi rempublicam sibi tribuere,

f) In

potest, quibus totius prouinciæ cura & administratio concedita est. f)

§. V. Ita tamen *ius reformandi* exercendum est, I.) quatenus absque maioris mali metu fieri, & status reipublicæ illibatus seruari potest; alioquin non inique imperans quædam reipublicæ incommoda & mala tolerat, g) ne totum corpus interitui exponat.

§. VI.

f) In statibus popularibus hoc ut plurimum accidit. Solon ex decreto Atheniensium ius reformandi exercuit, uti ad §. antec. dictum est. Simile ius illis concessum erat, quibus apud Romanos prouinciæ demandatæ erant. Prouocat huc CICERO lib. VI. ad Attic. epist. 1. aiens: Appius ad me ex itinere bis terue *ὑπομνήματα* literas miserat, quod quædam a se constituta rescindere. *Ὡς* si medicus, cum ægrotus alii medico traditus sit, irasci velit ei medico, qui sibi successerit, si, quæ ipse in curando constituerit, mutet ille: sic Appius, cum *ἡ* *ἀσπασίας* prouinciæ curarit, sanguinem miserit, quicquid potuit, detraxerit, mihi tradiderit enectam: *περὶ* *ἀσπασίας* eam a me non libenter videt, sed modo succenset, modo gratias agit. Nihil enim a me fit cum vlla illius contumelia, tantummodo dissimilitudo offendit hominem &c. Hinc consuetæ formulæ apud Romanos, quando magistratui reipublicam commendabant: *videret, ne quid reipublicæ detrimenti caperet*: (quæ formula tamen vltimæ necessitatis tantum habita est, LIVIO teste lib. III. cap. 4. in f.) ageret *ut* e reipublica fideque sua esse videbitur: faceret, quod reipublicæ expedire indicasset. BRISSON. de solenn. pop. Rom. verb. lib. 2. p. 212. seqq.

g) Sæpe iniqua sunt toleranda, si absque iactura reipublicæ insigni reformari nequeant, quod exemplis illa-

strat CICERO lib. II. ad Attic. epist. 1. vbi simul imprudentiam Catonis, omnia exacte & seuerè in statu turbido expedire conantis, notat. Cariolano, cui optimo, & de salute reipublicæ admodum sollicito, nihil magis obfuit, quam minus accurata & seuerè iuris obseruantia. Cum enim plebeis mediocriter cedere debuisset, eorumque cupiditatibus aliquid indulgere, & inter eos principem obtinere locum, id facere noluit, sed quod contra res omnes iniustas diceret, odium sibi contraxit, & ab iis expulsus est. DIONYS. HALICARNASS. lib. VIII. Inde postea tot mala reipublicam affligerunt. Equidem, quod miror, ipse CICERO lib. III. de LL., omnia tentanda vult, nec, an aliquid obtineri possit, laborandum esse. Ita etiam ille: *Ista sententia maxime & fallit imperitos, & obest sapissime reipublicæ, cum aliquid verum & rectum esse dicitur, sed obtineri, i. e. obsisti posse populo negatur. Primum enim obsistitur, cum agitur seuerè; deinde opprimi in bona causa est melius, quam male cedere.* Ipse tamen antea cit. epist. 1. in Catone hoc notauerat, quod summa fide noceat interdum reipublicæ, & sententiam dicat tanquam in Platonis πολιτεία, non tanquam in Romuli fæce. Concedo, nimiam timiditatem abesse debere a reformandi studio. Si tamen simul imprudentia concurrat, & certissima reipublicæ iactura, non reformatur respublica, sed deformatur. Quemadmodum medici non raro in desperatis morbis vnice præcipient, ne malum latius serpat: ita quoque imperans in statu admodum corrupto ciuitatis non semper pronus esse debet, ad statum reipublicæ in melius formandum, sed tunc id tantum videntum, ne moles reipublicæ male coherens plane corruat. *Medici plus interdum quiescere, quam mouendo atque agendo proficiunt,* ait LIVIVS lib. XXII. cap. 18. in f. & in morbis nihil est magis periculosum, quam immatura medicina, iudice SENECA in consol. ad Heluid. cap. 1. Reprehendit hoc LVCANVS lib. III. in Sulla dictatore, ita canens:

Dum

§. VI. (II.) Ipsa *media*, quibus reformatur status publicus, ita debent esse comparata, ne *iuri publico vniuersali* aduersentur, *b)* alioquin *Machiauellismum* sapiunt.

§. VII.

*Dum nimis iam putrida membra rescindit,
Excessit medicina modum, nimiumque secuta est,
Qua morbi duxere, manus, periere nocentes,
Sed cum iam soli possent superesse nocentes.*

Plures in regno Poloniae sunt irregulares gubernandi formae, vnde tot mala reipublicae imminet; sed omnes fanditus extirpandi forent, si status in melius esset reformatus. Ut itaque in statu corrupto finis civilis pacis non perfecte obtineatur, comparatiue tamen loquendo melius est, si aliquatenus obtineatur, quam si in totum per immaturam reformationem deficiat.

b) Consilia ad conseruandam reipublicam a politicis varia traduntur, quae tamen saepe a regulis iustitiae recedunt, qualia derexit Noricorum decus PELLERVS in Politico scelerato. Illa autem veram reformatiuiam & salutem reipublicae continent, quae (I.) a tramite iustitiae non abeunt, quale erat consilium Themistocles, de quo CICERO lib. III. de Offic. Themistocles, ait, post victoriam eius belli, quod cum Persis fuit, dixit in concione, se habere consilium reipublicae salutare, sed id sciri opus non esse: postulauit, ut aliquem populus daret, quicum communicaret. Datus est Aristides. Huic ille: classis Lacedaemoniorum, quae subducta esset ad Cyrbeum, clam incendi posse, quo facto frangi Lacedaemoniorum opes necesse esset. Quod Aristides cum audisset, in concionem magna expectatione venit, dixitque, perutile esse, quod Themistocles. afferret, sed minime honestum. Itaque Athenienses, quod honestum non esset, id ne vtile quidem putauerunt, totamque eam rem, quam ne audierant quidem, repudiarunt. Recte TACITVS lib. IV. histor. cen-

set: sola bona, quæ honesta: mala tantum, quæ turpia. De CYRO XENOPH. in Cyropæd. lib. VIII. p. m. 207. lit. c. similia docet iniquiens: quamobrem despiciens, quo ab iis quoque turus esset, arma quidem illis adimi, & reddi ad bellum ineptos, minime probauit: quod esse illud & cum iniuria, & cum imperii euersione coniunctum duceret. Rursus eos non admittere, ac palam declarare, quod fidem eis non haberet, id belli arbitrabatur esse initium. Itaque hoc unum istorum omnium loco iudicabat, & optimum esse ad securitatem suam & honestissimum, si præstantissimos illos sibi redderet amiciores, quam inter se ipsos essent. (II.) Quæ constantem & durabilem reipublicæ afferunt pacem & tranquillitatem. Gallia, quæ antea imperio Romano terrorem incusserat, tandem subacta; alii nihilominus inquieta erat & variis agitabatur motibus. Vnde existimabat CICERO de prouinc. procons. illam sempiternis vinculis esse adstringendam: impolita enim res, ait, & acerbæ si erunt relicta, quamquam sunt abscissæ, tamen effluent se aliquando, & ad renouandum bellum reuirescent. (III) Denique hæc quoque ratio sanandæ reipublicæ est, quæ præsentī accommodata est statui. Notat CICERO lib. II. ad Att. epist. 1, Catonem, quod, optimo animo utens & summa fide, noceat interdum reipublicæ: Dicit enim tanquam in Platonis *republica*, non tanquam in Romuli fœce sententiam. Aliæ rationes in republica ægra, aliæ in sana adhibendæ. Eadem fere fata habuit intempestiua sapientia Musonii Rufi, quæ seditiosum militem ad officium reducere tentauit, de quo ita TACITVS lib. III. histor. Miscebat se legatis Musonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiæ & placita Stoicorum amulatus: ceptabatque permixtus manipulis, bona pacis & belli discrimina differens, armatos mouere. Id plerisque ludibrio; pluribus tædio: nec deerant, qui propellerent, proculcarentque, ni admonitus modestifini cuiusque & aliis minitantibus, omisisset intempestiuam sapientiam. Breuiter, ad consilium de republica dandum, caput est, nosse rempublicam, ut ait CICERO lib. II. de Orat. p. 249; & sicuti non semper idem status rerum, ita

ita

§. VII. Quo posito nullum ius imperanti competit e medio remouendi eos, i) quos sibi & reipublicae *suspectos* credit, cum aduersus *metum incertum* saniora adsint consilia.

§. VIII. Multo minus supra dicta obligatio imperanti ius tribuere potest, exercendi *Ostracismum*, k) exemplo Atheniensium, qui suspectos reipublicae exilio multabant.

§. IX.

ita quoque consilia ad praesentem rerum faciem directa esse debere ratio suadet. Optime, ait DION. HALICARNASS. lib. X, administratur ciuitas, quae se pro re-
rum statu fortunae accommodat, & optimus consiliarius ille est, qui non priuatis inimiciis impulsus, aut gratia adductus, sed publica utilitate commotus suam sententiam dicit. Huiusmodi consilia sana si negliguntur, respublica ex interna sua peste, qua laborat, consumitur. Sicut enim rubigo (vt eleganter ait POLYBIUS histor. l. VI. n. 8.) ferro, cossi & teredines ligno congenita pestes insunt, adeo ut quamuis nihil extrinsecus illa laeserit, per ea tamen, quae cum ipsis sunt nata, intereant: sic etiam naturae legibus simul cum singulis rerumpublicarum fo-
mis nascitur aliquod vitium, quod assidue illas comita-
tur &c. id quod in seqq. declarat.

- j) Hoc scelestissimo medio vsus est Alexander M. de quo IUSTINVS lib. XI. cap. 5. ita: „Proficiscens ad bellum „Persicum omnes noueræ suæ cognatos, quos Philip- „pus in excelsiorem dignitatis locum prouehens im- „periis praefecerat, interfecit, sed nec suis, qui apti re- „gno videbantur, pepercit, ne qua materia seditionis, „procul se agente, in Macedonia remaneret.

k) OSTRACISMVS, dictus ab *Ostraco*, i. e. testula, cui

§. IX. Equidem qui dominatum defendunt aut illimitatam populi licentiam, non possunt non hunc modum defendere; 1) attramen con-

nomen eius, qui eiiciendus erat, inscribent, apud Athenienses in usu fuit, ad instar *medicinae* adhibitus, cuius ope ad expurgandam ciuitatem constituto tempore populus *vi* solebat; nam ei *exilium* indicebatur, qui ceteros gloria, diuitiis, existimatione superaret, ut ait PLUTARCH. in Nic. vita. Cum vero talis non ob delictum, sed magis ob *virtutem* suam eiiceretur, bona non publicabantur, quo exilii genere praestantissimi viri afflicti sunt contra meritum, ut Themistocles, Cimon, Thucydides, Alcibiades, Aristides, & alii, utpote quos plebs ob *autoritatem* & *virtutem* nimis reipublicae suae suspectos habebat. De origine eius vid. tom. 9. obs. Hall. 3. §. 8.

- 2) Obiiciunt: rationes *utilitatis publicae* ita postulasse, ut reipublicae suspecti eiicerentur: trahere omne magnum exemplum aliquid ex iniquitate, quod contra singulos utilitate publica compensetur. At hoc modo quaecunque facta iniqua sub praetextu *utilitatis publicae* abscondi & excusari possent. Alia sine dubio mitiora media excogitari potuissent, infringendi horum *autoritatem* & *potentiam*, quam ut ita indignissime habiti fuerint, ac iniquum est, malo afficere ciues, qui praemiis decorandi sunt; denique qui indignissime patria pelluntur, saepe plus possunt eandem affligere, ubi absunt, quam ubi praesentes remansissent. Plus nocuit quam profuit eiectio Cariolani Romanis, qui Volscos contra Romanos excitauit, iisque insignem cladem attulit, teste DION. HALICARNASSEO lib. VIII. Neque obstat, quod *Ostracismus* poena non fuerit, ut diserte fatetur DIODORVS SICVLVS XI. 55. vel ut PLUTARCHVS loquitur in vita Aristid., non improbitatis poena erat *Ostracismus*, sed boni-

constat, hoc modo optime meritos de republica, publicis decorandos præmiis, ob metum incertum indignissime haberi, & insontes puniri, quin quod in horum *electione* sæpe plus damni capere possit respublica, quam si eosdem ex merito fouerit.

§. X. Nec iniquitas remouetur hac ratione, quod *æqualitatem* inter ciues respublica hoc modo conseruauerit, *m*) quæ & aliis legitimis modis conseruari potest. Multo minus admitendum, ostracisimum fuisse *malum n*) *necessarium*; nam talis necessitas *fingitur*, non *probatur*.

§. XI.

honestum nomen impositum rei erat, nimia potentia imminutio, eratque inuidiæ lenimen tolerabile. Sufficit enim, quod fuerit insignis *afflictio*, quam ille a republica sustinebat, qui insignia merita in eandem contulerat.

m) Nulla potest popularis dari ciuitas, in qua omnimoda adsit *æqualitas* inter ciues, neque vnus vel alterius inæqualitas statim noxia dici potest reipublicæ, modo caveatur, ne administratio reipublicæ tali committatur, quo casu nihil adeo metuendum est. Deinde addant, experientiam testari, ex vnus potentia seditiones ortas fuisse, adeoque mature eam infringendam esse, ut securitas publica conseruetur. Verum & tales seditiones aliis præcaueri potuere mediis, ostenduntque talia exempla illud tantum, caute in republica potentiam vnus esse infringendam.

n) Imo quidam ne quidem *malum* hic admittunt, quod haud dici possit *malum*, extra patriam viuere. Quod si ita est, cur exilia & relegationes ad pœnas referimus? Hoc largior, eum nullum sentire malum, qui *sponte* extra patri-

§. XI. Sunt autem alia media iusta & æquissima, & magis tuta, o) quibus huiusmodi potentiorum subditorum autoritas infringi potest, quæ inprimis ad scholas politicorum spectant.

§. XII. Præterea quoque (III.) in exercitio *iuris reſermandi* causæ morborum p) spectandæ sunt. Causa morbi interni potissimum est ex vitio status, per leges publicas malè adornati. q) Neutiquam vero imperanti ius concedi-

patriam vivit; aut qui vivere extra illam cogitur, qui e patria eiicitur, non potest non affligi. Neque obstat, quod hæc eiectio non infamaverit; nam etiam, qui a latronibus multis afficitur vulneribus, non notatur infamia, & tamen indignissimo affectus malo dici recte potest.

- a) Plura excogitata sunt consilia a politicis, quæ referuntur a FÖRSTNERO in not. ad Tacit. p. 153. seqq. & in tom. 2. obs. Hall. 3. §. 19. seqq.
- p) Optime CICERO lib. III. Tuscul. quæst. Ut medici causa morbi inuenta curationem esse inuentam putant: sic causa ægritudinis reperta medendi facultatem reperiemus.
- q) Vitia status potissimum ex ipsis institutis publicis desumuntur, quando leges fundamentales reipublicæ ita sunt comparatæ, ut non possint non subditos disponere ad turbas, renitentiam inter eos, qui regimini præsunt, producere, & præterea id operari, ut negotia publica, maxime, quæ securitatem internam respiciunt, segnitè & difficulter expediri queant. Nihilominus tamen imperans obligatur illis, cum quibus pactus est, veluti statibus provincialibus, & his inuitis nihil contra pacta hæc audere potest. Sunt qui instant, imperantem eiusmodi legibus fundamentalibus, reipublicæ aduersis, stringi non posse, quippe cui antiquior esse debeat salus.

lus.

cedimus, sub prætextu melioris status introducendi, leges fundamentales, quibus ipse ligatur, dissoluendi & annullandi, atque alium statum adornandi, nisi fiat consensu eorum, quorum interest.

§. XIII. Aliud dicendum arbitror de illis promissionibus, quæ euidenter iuri naturæ repugnant, & sic nullam producere possunt obligationem. r)

§. XIV.

lus totius corporis, quæ in facili expeditione negotiorum publicorum & tranquillitate interna, mutuaque harmonia consistit. Ast regeo: a) pacta huiusmodi non esse absolute iniqua, sed aliquatenus reipublicæ incommoda, interim nihilominus obligatoria; b) antequam imperium acciperetur, cogitandum fuerat, vtrum eiusmodi conditionibus esset accipiendum; ast ubi semel conditiones & pacta placuerunt, postea displicere nequeunt: c) vtilius est præsentis statui reipublicæ, pacta talia seruare, quam, rescissis pactis, nouum velle introducere statum, quod certe non in publicam utilitatem, sed contra eam vergeret, cum inde prima occasio ad bella civilia, renitentiam, seditionem & tandem anarchyam, nasci soleat.

r) Rfero huc *licentiam duellorum*, quæ olim in Germania in ius abierat, adeo vt certis legibus publicis circumscriberentur, & ad causarum decisiones adhiberentur, indeque olim nota fuere die Kampfrechte vnd Kampfgerichte. vid. MAVRIT. de Duell. §. 29. RACHEL. de duell. De horum iniquitate plenius agitur tom. 9. obseru. Hall. §. 11. seqq. Quis vero assereret, principem constringi sua promissione, ne hunc morem impium tolleret? Interim hoc non nego, summa prouidentia opus esse in tollendis abusibus, vti ad §. V. iam moni-

§. XIV. Deinde *morbi interni* ciuitatum etiam oriuntur ex *subditorum moribus* deprauatis. Ad hos itaque, quantum fieri potest, emendandos summam imperans adhibere debet curam, *γ)* & hunc in finem iura varia ipsi competunt infra discutienda.

§. XV. Hoc ipso ramen imperanti haud competit *ius exstirpandi funditus hanc vel illam sectam*, *ι)* quæ in conceptibus intellectua-
libus

monitum est, cum mala inueterata difficulter eradicari soleant, quod historia de exstirpanda licentia duellorum ostendit.

γ) Hoc impetrabit imperans, *α)* si paci studeat, cum tempore belli subditorum mores magis deprauentur. Ita Augustus, deuictis omnibus & pacatis gentibus, conuersus ad pacem prouum in omnia mala & in luxuriam fluens seculum grauib. seuerisque legibus multis coercuit. FLORVS lib. IV. c. 12. *β)* Si a summis in republica uitiis incipiat, quippe a quibus luxus, magnificentia aliaque vitia in rempublicam redundant, quosque alii gregatim sequi solent. Quæcunque autem mutatio morum in his exstiterit, eadem quoque in populo sequetur. Hoc supposito CICERO lib. III. de LL. satis recte iudicat in-
quiens: Ego nobilium uita uictuque mutato mores mutari ciuitatum puto. Quo perniciosius de republica merentur uitiosi principes, quod non solum vitia concipiant ipsi, sed ea infundant in ciuitatem: neque solum obsunt, quod illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt, plusque exemplo, quam peccato nocent. *γ)* Si ipse imperans optimo exemplo subditis præeat, quod cap. seq. §. III. plenius illustrabitur.

ι) Romanæ ecclesiæ sectatores non tantum ius concedunt imperanti, sed eum quoque obligatum esse uolunt ad
exstir-

libus ab aliis differt, ceteroquin mores satis probos præ se fert; talis enim extirpatio ad pacem internam conseruandam nihil facit.

§. XVI. Et cum doctrina & scriptis nefariis animi subditorum ad pessima quæque contra rempublicam molienda possint præparari, u)
ius

extirandos hæreticos, quasi absque horum extirpatione quies interna non possit haberi: quod exemplo *lanienæ Parisiensis* probant. Non nego, propter diuersitatem religionum interna odia & dissidia in republica esse orta; sed autores harum turbarum plerumque fuisse Clerici *dominantes*, e quorum re fuit, dissentientes suspectos facere, & omnium odium in eos excitare, quo semel excitato, plebs incauta sub *specie pietatis* turbas mouere potest. Proinde in eiusmodi calibus interna iniquitas ex *diuersitate religionis* non oritur, sed potius a *clero dominante*, atque adeo hic constringendus, & ciues ad mutuam tolerantiam assuefaciendi, quod facile fieri potest, ubi autores turbarum satis domiti fuere. conf. *infr. cap. X. §. 5.*

- u) Inepta plebs destituitur iudicio discretiuo, & falsa doctrina facile decipi potest, qua si semel mens imbuta fuerit, non iniuste se tumultus mouisse credit. At in *hypothesi*, quænam tales *seditiosæ sententiæ* fiunt, non semper satis determinari potest. Quo magis imperans ad dominatum inclinatur, eo minor plerumque dicendi licentia, cum verba quæcunque capientur, & in interitum loquentis explicentur. Ast benignitas imperatorum raram illam felicitatem operatur, *ut sentire quæ velis, & quæ sentias, dicere liceat*, ut ait TACITVS lib. I. *hystor. c. 1.* Similiter dissentientium opiniones impugnant, non raro dilabuntur ad hanc rationem, clamantes, doctrinam hanc esse *ineptam, seditiosam,*
&

&

366 PART. SPEC. LIB. II. CAP. II. DE IVRIBVS TRANQ.
ius competit imperanti, libertatem talem re-
stringendi & prohibendi, ne *seditione* spargan-
tur *doctrinae*.

§. XVII.

& reipublica maxime contrariam, vti supra exemplum
vidimus de hypotheli, quod maiestas non sit immediate a
Deo. Catalogum seditionarum opinionum collegit
HOBBS de ciue cap. XII. sed sæpe fallitur. Sic in
§. 1. cap. 12. ad seditionem sententiam refert, *iudicatio-
nem boni & mali ad singulos pertinere*. At confun-
dit varios & diuersos respectus, *iusti & honesti & licen-
tia externa*, id quod ab aliis iam notatum est. Potest
imperans in reipublica sua determinare, quid effectum
externum iuris habere debeat, nec ne? sed *naturam rei
moralem*, quam ex norma diuina habet, mutare nequit,
atque de hac etiam licite iudicant singuli, & nos iudica-
mus in Academiis. Porro ad seditiones opiniones in
§. 2. refert, *non esse obediendum imperanti iniqua impe-
ranti*, quia scilicet credit, omnem actum a principe esse
iustum, quatenus iussus est. Hoc concedi potest quo-
ad forum externum & effectus iuris. Quid itaque, si
quis iubeatur ab imperante, incestum cum matre com-
mittere? Deum aut Christum abnegare? Ergo Aposto-
li seditionem opinionem fouerunt, docentes, Deo esse
magis obediendum quam hominibus? Magis sobrie phi-
losophatur Lycortas prætor apud L. I. V. M. lib. 39. cap. 38.
aiens: *Veremur vos Romani, & si ita vultis, etiam
timemus, sed plus veremur & timemus Deos immor-
tales*. In §. 6. impie ad seditiones opiniones refert, *fi-
dem & sanctitatem non studio & ratione naturali ac-
quiri, sed semper supernaturaliter hominibus infundi &
inspirari*. Agnouit hic quosdam abusus committi, sed
eo ipso non debebat alterum eligere extremum. S.
Scriptura infinitis locis satis docet: *fidem esse opus Dei*,
adeoque viribus naturalibus acquiri non posse. Simi-
les sententiæ seditionis & reipublicæ aduersæ passim a
gen-

§. XVII. Inprimis nullae sunt tolerandae *factiones* x) in ciuitate, sed maturis consiliis mox illis occurrendum.

§. XVIII.

gentibus Christianis obiecta sunt, de quibus videatur Dn. BVDDEVS *diff. de concord. relig. Christ. & stat. civ. c. 2.* Postquam vero hodie religio christiana in varias scissa est sectas, & ita a vera doctrina Saluatoris nostri recessit, negari utique nequit, in his vel illis sectis talia dogmata, saluti reipublicae aduersantia, deprehendi. Praesertim Romanensium doctrina tales hypothesen fo- vet, veluti, quod fas sit, principem, quem eruditi pro ty- ranno habent, interficiendi: quod imperantes subsint potestati pontificis: quod clerici a potestate seculari ex- emti sint: quod pontifex possit subditos absolvere a vin- culo subiectionis &c. Docent omnium seculorum hi- storiae, quantas turbas haec similesue seditiosae doctrinae in rebus publicis dederint, postquam in praxin dedu- ctae sunt. Anabaptistarum & Quackerorum opiniones, an & quatenus *seditiosae* dici mereantur, ex professo ex- cussit Dn. BVDDEVS *cit. l. cap. VI.* Propius ad seditiosas opiniones referri debet WILHELMI ROSSAEI impius liber *de auctoritate reipublicae christianae in reges impios & hereticos*, qui proinde anno 1594. Parisiis recte combustus est.

*) Apprime ad rem LIVIVS *lib. IV. hist. 9.* ait: *Factiones* fucere eruntque pluribus populis magis exitio, quam bella externa, quam fames morboque, quaque alia in Deum iras, velut ultima publicorum malorum vertunt. Principes Etruriae de Romano populo non inepte iudi- carunt, aeternas esse opes Romanas, nisi inrer semetipsas seditioe seuiant, id unum venenum, eam labem ci- uitatibus opulentiis repertam, ut magna imperia morta- lia essent. LIVIVS *lib. II. c. 44.* Et in genere de vulgi indole ex rei veritate ait TACITVS *lib. I. hist. Vulgi* seditioibus & ambizioso imperio laetum, per turbas & raptus

raptus

§. XVIII. Quodsi tandem mala hæc publice erumpunt, & subditi turbas mouent contra rempublicam, oritur inde *crimen perduellionis*, eo grauius & feuerius puniendum, y) quo magis

raptus facilius ad bellum ciuile impellitur, uti post Galbæ mortem apparuit. Adfunt quidem exempla, quod aliquando imperantes factiones fouerint ad stabiliendam tyrannidem, de quibus vid. FÖRSTNERVS ad Tacitum P. 1. p. 241; verum hæc a iuris ratione aliena sunt, nec semper speratum effectum sortiuntur, quod exemplo suo satis luctuoso probatum dedit Carolus I. Rex Angliæ, Presbyterianis faciens contra Episcopales. Huiusmodi imperans infinitis ipse est obnoxius periculis, adeo ut recte CICERO Philipp. II. dicat, millies perire esse melius, quam in sua ciuitate sine armatorum præsidio non posse viuere. Exemplum optimum ipse præbet Otho imperator, postquam cæde sese maculauerat, cum timeret, ut euenit inclinatis ad suspicionem mentibus, timebatur; sed imperium eius minus diuturnum erat. TACITVS lib. I. histor.

- y) Apud plerosque populos durissimæ pœnæ in rebelles sunt constitutæ. Vestigium adhuc aliquod superest in l. 5. C. ad L. Jul. Mai. de cuius æquitate circumferuntur iudicia, de qua infra c. VIII. §. 20. Interest sane omnium imperantium, tale scelus puniri multo magis, si ad effectum perductum, & cæde imperantis infamta auctam sit. Cum ex rebellione Othonis Galba esset occisus, plures quam CXX. libellos præmia exposcentium ob aliquam notabilem illa die operam Vitellius postea inuenit, omnesque conquiri & interfici iussit, non honore Galbæ, sed tradito principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem. TACITVS lib. I. histor. Hoc interim constat, sæpe populum adeo, ad motus ciuiles esse prouum, ut non aliter quam gra-

vissimis

gis reipublicæ & status publici *interna quies* turbatur.

§. XIX. Imo cum etiam inter ipsos subditos *peculiare aliquod vinculum ad mutuam pacem* reperitur, oritur inde ingens crimen, si coadunatis hominibus seipsos hostiliter inuadant, 2) quo ipso pax publica reipublicæ frangitur.

§. XX. Hinc recte imperantes diiudicationem horum criminum sibi solis vindicant, atque pœnæ

vissimis suppliciis coerceri, & a seditionibus auocari queat, quo ipso imperans non transgreditur limites iustitiæ, qui alia ratione *tranquillitatem internam* conservare nequit. Nonnunquam medios inter motus statim quidam ad supplicium rapiuntur, cessante omni processu, quem alias *regulæ iustitiæ* postulant, id quod fit *non pœnæ festinatione, sed periculi præveniendi causa*, ut dicitur in l. 6. §. 2. de iniusto, rupt. & irrit. fact. restam. Hinc non iniquum iudicatum fuit, singulis committere vindictam in eum, qui ad patriam delendam venit, adeo ut liberi etiam sine scelere parentes interficere potuerint, præmiis adhuc afficiendi. l. 35. de relig.

2) Crimen hoc in imperio nostro satis notum est, & non inepte *fractæ pacis publicæ* vocatur. Turbata erat per licentiam diffidationum *quies publica*, ad quam reducendam tot semper fuere curæ imperatorum, quia non potest non ipsa salus reipublicæ periclitari, si impune tales diffidationes permittuntur, ac discordiæ civiles haud supprimuntur, quæ ad bellum & interitum viam aperiunt. Tempore belli cum Cæsare Rex Pharnaces magis discordiæ Romanorum fiducia quam virtutis suæ infesto in Cappadociam agmine ruebat. FLOR. lib. IV. cap. 2. n. 62.

Bæbneri I. P. unim.

Aa

a) Inter

pœnæ determinationem referuant, a) licet inferiori magistratui in omnibus reliquis delictis cognitionem reliquerint.

§. XXI. Dum itaque rebelles sub obsequium reducere imperans intendit, non vritur aduersus eos *iure belli* b) proprie loquendo,

a) Inter ICtos adhuc hodie disputari videmus, annon etiam iudex inferior, qui merum imperium habet, possit cognoscere de crimine *lese maiestatis* seu *perduellionis*, cum de omni alio crimine cognoscere possit? quod non dixerim, a) quia hoc crimen immediate concernit imperantem & statum publicum, nec b) huic negotio semper sufficere potest magistratus inferior, quia rebelles vt plurimum socios eiusdem criminis sibi adfiscunt, & propterea magis metuendi sunt. Accedit c) quod hoc delictum *vniversam* rempublicam concernat, cuius defensio soli imperanti data est, non inferiori magistratui, cui tantum in certo districtu vindictio criminum commissa est. Merito tamen praesides provinciarum excipio, quos *Pro-Reges* vocant, si presentissimum periculum in mora sit.

b) Non potest bellum dari subditorum aduersus imperantem; sed vbi manu violenta eidem resistunt, eundemque vt hostem oppugnant, non tam *hostes*, quam *rebelles* existimandi. Equidem eadem vis illis quoque opponenda, quæ alias opponi solet hosti in bello; ast longe diuerso effectu, si *iura belli* intuemur, & a pœnis ciuilibus distinguimus. Hostes ante captiuitatem fuere liberi, post captiuitatem referuantur non supplicio, sed subiectioni: hi redimuntur vel dimittuntur; rebelles vero deprehensi propter delictum commissum supplicii acrioribus subiiciuntur, nec *iura hominum* iisdem applicantur, quamuis potentia rebellium saepe

do, sed potius *iure imperii, & iudicii*, quod in eos habet, & sic iustum suum in eos exercet *iudicium*.

§. XXII. Interim si imperans boni publici & quietis internæ reducendæ gratia in certa pacta & placita consenserit, ita vt hac ratione *pax interna* restituta fuerit, puto obligari imperantem c) ad semel promissâ seruanda.

§. XXIII.

sæpe differre pœnam suadeat, ne *iure retorsionis* utantur. Deinde pax pangitur inter liberas gentes; aliquando rebellibus subditis itidem per generalem amnestiam gratiam imperans facit: aliquando etiam quædam cum iis pacificatur, vt eo citius ad obsequium suum redeant; sed hæc pacta non tam *pacis* proprie dictæ, quam *legum fundamentalium* rationem præ se ferunt, quia nihilominus subditi ad priorem statum redire, & se imperantis imperio rursus submittere debent. Interim talia pacta, si auerti possunt, non facile ineunda, ne rebelles videantur *iure* egisse, vti optime monet BARCLAIVS in *Argen. lib. III. cap. 4.*, vbi Cleobulum ita loquentem ad Regem Siciliae inducit: *Fœdera, leges, pacta cum armato rebeli nec audi! Vnum sit pœnitentiæ remedium, si supplicet, si supercilium ponat, si se & causam damnet. Lenitatis tuæ erit, sic composito indulgere, nisi perniciosè errauerit, aut in necessitate distulerit pœnitentiæ larvam. Sed ignosce ea lege, vt aliquid ipsi in multam decedat &c.*

- c) Non leues rationes dubitandi hic exsurgere possunt. Rebelles talia pacta & conditiones a principe extorserunt *per vim illicitam & iniustam*, quales promissiones de iure naturæ nullius momenti esse videntur. Neque enim a parte promittentis ultroque adest consensus, neque, si adestet, a parte subditorum *acceptatio* promissionis

§. XXIII. Sed etiam contingere potest, ut una vel altera prouincia imperanti resistat, nolique plane ad officium suum redire, quo casu, ne pars sincera trahatur, dimittenda erit

nis legitima ostendi potest. Eo ipso, quo inique extorquent promissionem a suo principe, nullum habere ius accipiendi promissionem. Ast enim vero rarissime in huiusmodi casibus absoluta & talis necessitas in imperante supponitur, ob quam necessario debuerit in tales consentire condiciones: integrum ut plurimum imperanti fuit non consentire, ut opposita rebelles coercere, atque ad officium reducere. Quamdiu itaque imperans sat virium habet, quas rebellibus opponere potest, tamdiu pacta talia metu extorta dici nequeunt, cum omnino liberum eidem fuerit, pacta non inire, quæ tamen pacis causa inire, & aliquid de suo iure remittere maluit, quam tot ciuium sanguine tranquillitatem redimere publicam. Cum post secessionem seditiosam plebis senatus coactus esset consentire in creationem tribunorum, ab his vero postea multum detrimenti status publicus perciperet, non deerant, qui pacem cum plebe initam rescindendam iudicaret. Appius Claudius tamen contra sensit, aiens: *Autor sum vobis, ut quacunque pacis causa gratificati estis, & concessistis plebi, ea quomodocunque rata seruetis, & nihil, quod fuerit concessum, irritum faciatis, non quasi illa sint honesta, & ex reipublica dignitate, sed ut necessaria, & quæ corrigi amplius nequeunt.* DION. HALICARN. lib. VII. Quodsi tamen imperans a rebellibus ad tantas esset incitas redactus, ut ulterius nec resistere, nec e manibus rebellium se liberare potuerit, non magis hoc in casu ad placita & pacta obligatus erit, quam si quis latroni aliquid ob metum mortis presentem promisit. Conf. DN. THOMAS. iurispr. diu. lib. II. c. 7. n. 73. seqq.

4) Hæc

erit potius prouincia, d) quæ iugum excussit, quam vt tota respublica in periculum interitus totalis coniiciatur.

§. XXIV. Dimisso semel populo, & libertati suæ restituto, iura gentium se in posterum in talem populum exserunt, cessante imperio, ad quod reuocandum nullum ius e) amplius imperanti pristino competit.

CAP.

*) Hæc res nullam difficultatem habet, si prouinciæ *patri- moniales* fuerint, quia sic alienatio imperanti aliaque dispositio denegari nequit. Interim si vel maxime omnis alienatio *lege fundamentali* imperanti adempta sit, idem tamen dicendum arbitror, cum hæc alienatio *necessaria*, non *voluntaria* fuerit, supposito casu, quod totius reipublicæ tranquillitas alia ratione reduci haud potuerit, quemadmodum hæc ratione Hispani coacti fuerunt, Belgium dimittere. Conseruatur hoc modo reliqua reipublicæ pars, & ita quod in conseruationem totius reipublicæ factum, legitime factum videri debet. Eleganter Nabarzanes apud CERVIVM lib. V. cap. 9: *Gubernator ubi naufragium timet, iactura quicquid seruari potest, redimit.*

*) Obstat, quod prouincia inique & iniuste se in libertatem vindicauerit, atque ita hoc pactum non videatur esse obligatorium. Enim vero iam antea responsum est, posse in principio adesse vitium ante pacta mutua, quod purgatur ex subsequente pacto & dimissione, neque violentia tanta inter gentes potest occurrere, quæ *absolute* imperantem cogeret ad consentiendum in dimissionem, atque adeo regulæ de promissionibus metu extortis hic applicari nequeunt, quamdiu adhuc belli fortuna dubia, & facile in alteram quoque partem se inclinare potest.